



Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2014, s. 78-87

Arif ÖZGEN¹

BEHÇET NECATİGİL'İN “İÇERDE” ADLI ŞİİRİNİ PSİKANALİTİK AÇIDAN ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Özet

Türk edebiyatında psikanalitik açıdan inceleme yapmaya uygun sanatçılardan birisi de Behçet Necatigil'dir (1916-1979). Modern Türk şiirinin önde gelen şairlerinden Necatigil, herhangi bir siyasi angajmana ve edebi akıma yönelmeden sanatçı duruşunu korumuş bir şair, bir fikir adamıdır. Sanat hayatı boyunca gösterdiği bu şahsi duruş, onu bireysel algılamaların merkezine hapsedmez; bilakis bu tür bireysel algılamaları insana özgü oluşlar ekseninde ele almaya, yorumlamaya ve dışa vurmaya iter. Bu noktada düştüğü çok deneyimlerine ve çocukluk hatıralarına başvuran şair, gerek kullandığı dil gerekse sergilediği imajlarla insanın alelade yaşam içerisindeki duyuş ve duruşunu şiirin gündemine taşır. Necatigil şiirinin insana özgü algılamaları, psikolojik bir arka planın ve özellikle de yönelimin yansımasıdır.

Bu bağlamda sanatçı-eser etkileşimli bir inceleme üzerine konumlandırılan çalışmamız, Sigmund Freud'un yanı sıra Jacques Lacan ve Rollo May gibi psikanalistlerin teorik saptamalarını dayanak noktası olarak Behçet Necatigil'in *Yaz Dönemi* (1963) adlı şiir kitabında yer alan “İçerde” şiirini psikanalitik çerçevede irdeleme ve yorumlama amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat ve psikoloji, Behçet Necatigil, şiir, İçerde, psikanaliz.

A PSYCHOANALYTICAL ANALYSIS ESSAY ON BEHCET NECATIGIL'S POEM “İÇERDE”

Abstract

In Turkish Literature, Behcet Necatigil (1916-1979) is one of the suitable artists to analyze psychoanalytically. Among the pioneers of modern Turkish poetry, Necatigil is a poet and an intellectual man, who has preserved his artist position without leaning towards a political engagement and/or a literary trend. This personal stance he has shown throughout his art life does not lock him up in the center of individual understandings; instead it makes him deal with,

¹ Okutman, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, arif.ozgen@hotmail.com

interpret and express this kind of individual understandings in the axis of existences related to human. At this point, the poet turning to his experiences and childhood memories rather than dreams takes a human's feelings and stance in life into the agenda of poem via the language he uses and images he portrays. Human related perceptions of Necatigil poem are reflections of a psychological background and especially a tendency.

In this context, our work, which is based on an artist-work interaction analysis, has the aim of evaluating and interpreting Behçet Necatigil's poem "İçerde" from his poetry book *Yaz Dönemi* (1963) within a psychoanalytical framework by having theoretical detections of psychoanalysts like Jacques Lacan and Rollo May besides Sigmund Freud as a reference point.

Keywords: Literature and psychology, Behçet Necatigil, poem, İçerde, psychoanalysis.

1. Teorik Çerçeve

Edebiyat ve psikoloji, özellikle 20. yüzyılın başlarından günümüze değin gittikçe önem kazanan bir ilişki içerisindedir. Söz konusu ilişkinin en önemli etkenlerinden biri şüphesiz Avusturyalı nörolog ve psikanaliz ekolün kurucusu Sigmund Freud'un insan psikolojisi üzerine yaptığı çalışma ve saptamaların yanı sıra psikanaliz yöntemi oluşturan temel dayanakların edebi eserlerdeki izdüşümlerine işaret etmesidir.² Psikanaliz ekolün diğer temsilcileri de gerek Freud'u destekleyen gerekse ondan ayrılan; ancak psikanalitik eksende oluşturulan görüş ve önermelerle edebiyat ile psikoloji arasındaki etkileşimi desteklemişlerdir. Burada esas olan sanatçının geçmişine dair birtakım izler, içinde bulunduğu şartlar, aldığı eğitim, yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi gelişmeleri, ruhsal kimliğinde gizli kalmış korku ve kaygı semptomları vs. gibi unsurların sanatçıdaki psikolojik bir etkinlik olarak görülen yaratma eylemine etkisi; edebi metnin tematik yapısı, kahramanları, dili ve üslubuna yansımalarıdır. Böylelikle "psikoloji ve psikiyatri bilim dallarının olanaklarından faydalanılarak kişilerin bilinçaltı çözümlenmelerini yapmak amacıyla Sigmund Freud tarafından kurulan 'psikanaliz' biliminin yazarlara ve daha sonra ise edebi metnin kahramanlarına uygulanmasıyla ortaya çıkan 'psikanalitik edebiyat kuramı', edebi metinlerin çözümlenmesinde kısa sürede önemli bir yer edinmiştir." (Atlı, 2012: 258) Eserin çözümlenmesinde yazar ve/veya eser odaklı bir incelemeyi hedefleyen psikanalitik edebiyat kuramı; yazardan esere, eserden yazara ve salt esere yönelik yaklaşımları esas almaktadır.

Psikanalitik edebiyat kuramının ortaya koyduğu metodoloji; yazarın psikolojisini ve bilinçaltı dünyasını ortaya çıkarmak, bu bilgiler ışığında eserlerini yorumlamak, edebi eserlerdeki kişilerin davranışlarını psikolojik eksende açıklamakla beraber sanatçıdaki yaratma etkinliğinin bilinçaltı kaynaklarına ulaşmak olarak sıralanabilir. (Moran 2006: 149-150) Önemli olan hangisinin metni çözümleme noktasında uygun bir metodoloji olacağını tespit etmektir.

Bu kapsamda yazar odaklı bir yaklaşımı esas alan Freud, *Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri* adlı yazısında bir çocuğun oyun oynama esnasında gerçekleştirdiği eylemleri bir yazarın yazı yazma esnasındaki yönelimleri ile benzer tutar. "Fakat gündüz düşçüsü yani yazar bütün bu gizli arzuları; çocukluk rüyalarından, gençlik fantezilerinden gelen tutkuları sosyal ve estetik bir bağlam içine yerleştirerek dönüştürür." (Balcı 2011) Sanatçının bu gizli arzu ve yönelimlerinden

² Freud, *Sanat ve Edebiyat* adlı eserinde Michelangelo, Leonardo, Shakespeare, Dostoyevski ve Jensen gibi pek çok sanatçı ve edebiyatçının eserini psikanalitik çerçevede yorumlama girişiminde bulunur.

hareketle onun aslında nevrotik bir yapıya sahip olduğunu savunan Freud, böylelikle nevroz ile yaratma eyleminin bağlantısını ortaya koymaya çalışır. Bastırılarak bilinçaltına itilen birtakım istek, duygu ve dürtüler bir süre sonra nevrotik tepkimelere dönüşür. Yazar, ortaya koyduğu eser sayesinde id (alt-ben) ile süper ego (üst-ben) arasında sıkışan egosunu (ben) dışa vurma imkânı bulur ve böylece bir süre sonra nevrotik tepkimelere dönüşebilecek baskılamaları sanatsal yaratım ve aktarım aracılığıyla sağlar. Bu sürecin ürünü olan edebi eser ise bize yazarın psikolojisi hakkında bilgi verir.

Psikanalist kuramı edebi eser bağlamında devam ettiren iki önemli isim Jacques Lacan ve Rollo May'dir.

İletişimin en yalın ve etkin aracı olan dili bir psikoloji unsuru olarak gören Jacques Lacan, dilbilim ve psikanaliz arasında bağlantı kuran çalışmalar ortaya koyar. O, “psikolojiyi bilinçten dile indirge(r). Dilin işleyiş mekanizmasıyla bilincin işleyiş düzeni arasında ortak noktalar bulunduğu gerçeğine dikkat çeke(r).” (Emre 2006: 108) Ona göre dil, bilinçdışı gibi yapılan bir araçtır. (Homer 2013: 52) Bilinçdışı yapılanmanın temelinde simgeler vardır ve bu simgeler birtakım düşüncelerin oluşmasına hizmet ederek içgüdüsel eylemlerin kaynağını oluşturur. Bir bakıma bilinçdışı, kolektif yaşamın simgesel örüntülerini barındıran bir yapıdır.

Özellikle şairler tarafından tercih edilen metaforik söylemin bu noktadaki önemine dikkat çeken Lacan, metaforların, gerçeğin öne sürdüğü ortak algıları dönüştürme ve çeşitlendirme biçimi olduğunu savunur. “Lacan’a göre insan kendi gerçekliğini giderek üst üste yığılan metaforlarla düşünür, böylelikle kendi gerçekliğiyle düşüncesi arasında bir uçurum meydana gelir. Üst üste yapılan metaforlar ardında bilinçdışı simgeler kalmıştır. İnsan kendi gerçekliğini giderek daha toplumsallaşmış simgelerle düşünür ve dile getirirken esas çıplak gerçekliğini dile getiren simgeleri geride, bilinçdışında bırakmış olur.” (Tura 2012: 70-71) Metaforlar aracılığıyla gerçekleştirilen örtük anlamların yanı sıra metin içi tekrarlar, dil ve üslup çeşitliliği de bilinçdışının birer yansıması olarak düşünülmelidir. Dil ile sağlanan bu tür aktarım mekanizmaları, bir süre sonra bireysel bilinçdışının yapısal örüntüleri olmaktan çıkıp toplumsal bilinçdışının birer unsuru olurlar.

Lacan’ın edebi metin incelemelerine sağladığı bir diğer katkı “ayna evresi”dir. Çocukluk döneminin insan hayatındaki tüm evreler üzerindeki derin etkisinden bahseden Lacan, Freud’un Ödip kompleksinden farklı olarak “çocukluğun, sonraki dönemler için sadece cinsellik yönünden değil, neredeyse her yönden bir ‘ayna’ işlevi gördüğünü ifade eder.” (Emre 2006: 112) Bu evrede çocuk, kendilik değerlerini oluşturma noktasında karşı ilişkileri tanır ve “ben” ile “öteki” kavramları arasındaki diyalektik etkileşimin farkına vararak dış dünyayı algılama yönelimleri geliştirir. Bu evre aynı zamanda kişinin yetişkinlik dönemlerinde yaşayacağı bireyleşim serüveni veya karşılaşacağı güçlük anlarında deneyimsel arka plan oluşturacak olması bakımından önemlidir.

Psikanalitik kuramı yazar ve eser odaklı ele alan, yazar kavramını özellikle yaratıcılık boyutu ile değerlendiren Rollo May, bu itibarla psikanalitik edebiyat kuramına önemli veriler sunmuş bir isimdir. Freud psikanalizminden gerek destek alan gerekse de ayrılan yaklaşımlarının yanı sıra felsefi eğilimlerin öne sürdüğü görüşleri sentezleyen ve varoluş psikolojisi bağlamında çalışmalar ortaya koyan May, özellikle *Yaratma Cesareti* adlı eseri ile edebi metnin yaratım sürecine ışık tutar, bu sürecin aksiyoner kimliği olan yazarın rolünü deşifre eder. May’e göre yazarın yaratma edimi, ölüm olgusuna karşı ölümsüzlük arzusunun

dışa vurumudur. Fani oluşunu trajik bir gerçeklik ekseninde kavramış olan her insanoglu gibi yazar da, mutlak sona yönelik etkin bir edimsellik geliştirme uğraşı içerisinde girer. Yaratıcı faaliyetin bir sonucu olan eser, böylesi bir uğraşın ürünüdür. May, bu noktada Lacan'a koşut olabilecek bir dil/bilim anlayışını savunur ve insan-dil etkileşimini arkaik ve deneysel bağlamda ele alır. Ona göre "[d]il, yol arkadaşımız olan insanların ve kendimizin tarih boyunca birikmiş anlamlı deneyimimizin sembolik ambarıdır." (May 2013: 102) May'ın öne sürdüğü bu kavramsal çerçeveye Lacancı bir perspektiften baktığımızda, yazarların özellikle de şairlerin sembolik veya metaforik aktarımlar sayesinde çok boyutlu anlam katmanlarına ulaştıklarını görürüz. Şairler, yaratma esnasında, bilinçaltılarının yayılım gücünü ve özgürlüğünü kullanarak ürettikleri imgeler/metaforlar aracılığı ile insanlığa ait kolektif bir birikim sunarlar. Söz konusu yaratım sürecinin ürünü olan edebi eser, Freudyen görüşle arınma (katarsis), Lacancı bakışla arkaik duyguları deşifre etme edimidir. May bu noktada Lacancı görüşle ayrı düşmezken Freudyen perspektifi adeta ters yüz eder. "Yeteneğin hastalık, yaratıcılığın da nevroz olduğunu sokuşturmaya çalışan bu savlara karşı gerçekten güçlü bir tavır" (May 2013: 63) takınılması gerektiğini vurgular. Edebi eserin kaynağında bilinç ile bilinçaltı konfigürasyonlarının çatışması olduğunu söylerken, aynı zamanda edebi eseri sağlıklı bir zihnin³ yaratım süreci olarak görür.

Toparladığımızda, psikanalitik yaklaşımın yazar/şair ve edebi eser incelemelerindeki yayılma gücü "bir bütün olarak kişiyi, hatıralarını, çevresiyle kurduğu ilişkileri ve nesnelere çeşitliliğini kapsamına al(masından)" ileri gelmektedir. (Lagache 2014: 147-148) Tüm bu materyaller, psikanalitik bağlamda, hakkında bilgiye erişilmek istenen yazar/şair ve/veya edebi metnin iç dünyasını aydınlatmak ve tanımak noktasında birer araç-değerdir.

2. Behçet Necatigil'in İç Yolculuğu yahut İçerde (Olmak)

*"Öyle ki çocukluk, unutulmuş bir ateş gibi
yeniden alevlenebilir içimizde, her zaman."*⁴

Gaston Bachelard

Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden Behçet Necatigil, sürekli yeniyi arayan/sorgulayan kalemi; gerek içeriksel gerekse de biçimsel anlamda geleneksel şiirin yanı sıra Batı şiirinden beslenen poetik yönelimi; dönem dönem değişen üslup denemeleri ile modern Türk şiirinde önemli bir yere sahiptir. Bu önemi, herhangi bir siyasi angajmana kapılmadan ve edebi ekole katılmadan, şahsi bir duruşla kazanır. Sanat hayatı boyunca gösterdiği bu şahsi duruş, onu bireysel algılamaların merkezine hapsedmez; bilakis bu tür bireysel algılamaları insana özgü oluşlar ekseninde ele almaya, yorumlamaya ve dışa vurmaya iter. Bu noktada düştün çok deneyimlerine, özellikle de çocukluk hatıralarına başvuran şair, gerek kullandığı dil gerekse sergilediği imajlarla "insanın alelade hayata bağlılığını kuvvetle belirtme, duygu ve yaşantılarını sembolleştirme gayesini güden" (Kaplan 2008: 192) bir tavır takınır. Bu sebeple onun şiir evreni, arka planda taşıdığı psikolojik içermelerle insan gerçeğine daimi olarak vurgu yapar.

³ "Yaratıcı süreç sayrılığın sonucu değil, duygulanımsal (emotional) sağlığın en yüksek derecedeki betimi, normal kişilerin kendilerini gerçekleştirme edimlerinin bir dışavurumu olarak keşfedilmeli." (May 2013: 64)

⁴ Bachelard, Gaston, (2012), Düşlemenin Poetikası, (Çev.: Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul, s. 110-111.

Necatigil'in şiiri ve şiir anlayışı üzerine yapılan çalışmalar, "ev" olgusunun tematik, sembolik ve metaforik boyuttaki yansımalarının incelenmesi esasına dayanmaktadır. Bu, Necatigil'in şiirine yüklediği/gizlediği tematik iletileri "ev" imgesi üzerinden vermeye çalışmasından kaynaklanır. Bu durum, Necatigil'in, birçok eleştirmen tarafından "evler şairi" ya da "evcimen şair" olarak adlandırılmasına sebebiyet vermiştir. (Şimşek 2010: 121) Şairin ev algısı, toplumsal gerekliliklerin veya gerçekliklerin insanın karşısına dikilen bir kaba realiteye dönüşmesini öne sürmekle beraber mekânın insan üzerindeki etki ve açılımlarını bir içeri(delik)-dışarı(dalık) ilişkisi⁵ bağlamında yansıtması bakımından da dikkate değerdir. Bir düşün fenomenoloğu olan Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası* adlı eserinde, mekânı, dışarının ve içeriinin diyalektiği (Bachelard 1996: 227) olarak ele alır. Bu anlayış ekseninde mekân, fiziksel görünümünün ötesinde tinsel oluşum ve yansımalara hizmet eder. Yani ister romanda ister öyküde isterse de şiirde olsun, edebi metin kişisi, kendisini çevreleyen mekânın fiziksel görünümü veya algısı ardından okuyucuya ruh dünyası ile ilgili birtakım ipuçları verir. İçeri-dışarı diyalektiği, kişinin dış mekân ile iç durumu arasında kurduğu algı ilişkisi ile açıklanabileceği gibi kişinin "ben"i ile özü arasındaki mesafeyi tanımlama noktasında da imgesel bir değer arz edebilir.

İncelediğimiz ve 15 Haziran 1963 tarihinde Varlık dergisinde yayınlanan "İçerde" adlı şiir, adından da anlaşılacağı gibi, bizi doğrudan bir içeridelik-dışarıdalık ilişkisi ile yüzleştirmektedir. Şairin algı ve anlam evrenini oluşturma noktasında dıştan koparak içe çekilişine ve iç(eri)yi dinleyişine tanıklık ederiz;

"Dışarıyı dinleme, içerdeyim

Kımıldayan perdenin şimdi az berisinde

İnsan kimi geceler niçin uğrar dışarı?

Bir gerçeğin içinde kendini dinlediyse." (Necatigil 2014: 213)

Şairin daha ilk mısradaki yaptığı; "*dışarıyı dinleme, içerdeyim*" uyarısı, ilk bakışta içeriyi olumsuzlayan, buna karşın dışarıyı olumsuzlayan bir görünüm arz eder. Zira "*bir gerçeğin içinde kendini dinleme*"nin içeride olmak/kalmak ile mümkün kılınabileceği ifade edilir. İçeri ile dışarı arasındaki sınırı çizen "perde" imgesi, bir bakıma mahremiyete dönüşümler. Necatigil'in içe yolculuğu bağlamında düşünüldüğünde "kapı ve pencerenin –biz buna perdeyi de ekleyebiliriz- bu çift yönlü anlamından sürekli olarak 'içerideliğine' vurgu yapıldığı söylenebilir." (Şişmanoğlu 2003: 43) İçeri-dışarı karşıtlığında karşımıza çıkan "gece", değişen gerçeklik algılamalarını en iyi yansıtan imgedir. Geceleyin içerde kalmakla dışarıya uğramak, insanın kendi gerçeğini kavrayıp kavra(ya)maması arasındaki keskin tezada da gönderme yapmaktadır. Dışardaki gece her ne kadar kalabalık, sesli ve ürkütücü ise içerideki gece bir o kadar sakin, sessiz ve huzur vericidir. Bu yüzden bir gece vakti perdenin ardında, yani içerde oluş, yalnızlığımı daha derinden hissetmek isteyen şair için bir sığınaktır. Böylesi yalnızlık anlarında insan, kendini dinlemek yerine dışarı çıkarak –ya da dışa kulak vererek- gerçekliği yakalama fırsatını elinden kaçırır. Sessizliği sözün en gerçekçi kipi (Sartre 1984: 93) olarak niteleyen Heidegger, iç(t)e yapılacak yolculuğun gerçekliği kavrama noktasındaki önemini vurgulamış

⁵ Söz konusu bu ilişki, Necatigil şiirindeki ev metaforunun mekânsal bir karşıtlık (İç-ev – Dış-ev) düzleminde ele alır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Şişmanoğlu, Şimşek. (2003), Behçet Necatigil ve Şiirin Ev Hâli, Bilkent Üniversitesi, Ankara. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.)

olur. Zira kendini dinleme ve kendi gerçekliği ile yüzleşme arzusu, dışarıdaki sese kapalı bir tavır geliştirmekle birlikte kendi (iç) sesinde konumlanmanın çabasını içinde taşır. Burada, maddi dünyadan sıyrılmışın –belki de kaçışın-, manevi olana sığınışın ve orada olduğu bilinen gerçekliği kavramayı çabalayışın izleri görülmektedir. Necatigil, *Düzyazılar II* adlı eserde bu şiirle ilgili düşüncelerini dile getirir ve aslında şiiri kuran temel problematiği de paylaşmış olur;

“Bizi biz eden kaçışlardır, kenara çekilişlerdir. Kalabalıkların ortasında kendi yalnızlığını sürdürüp bir kozayı olgunlaştırmaktır. Bütün çalışmalar birer yalnızlığı gerektirir. İçinde birikene eğilen, ‘içeriye’ dinleyen kişi, dışarda söylenenlerden daha çok şey duyar.” (Necatigil 2006: 38)

Gerek şiirden alıntılama yaptığımız parça gerekse de Necatigil’in şiire dair söyledikleri, bir bütünlük ve paralellik arz etmesi bakımından oldukça manidardır. Şair, bir düşüncenin sanat eserine aksetmesi veya bir sanat eserinin düşünceden beslenmesi gibi etkileşimleri, içeriye dinleme eyleminden hareketle gerçekleştirir. Şair gerçeğ(in)e, kendi sesini dinlemekle erişecektir. Ayrıca kendi yalnızlığından ve iç sesinden beslenerek bir eser veya bir düşünce geliştirme çabasını “*bir kozayı olgunlaştırmak*” ibaresinden hareketle dile getirmesi, kişisel yaratım sürecine gönderme yapan bir anlam içermektedir.

Şiirin devam eden iki (3. ve 4.) kıtasında şair, kendi gerçekliğinden hareketle insanın sürekli akış içerisinde olan zaman karşısındaki trajik durumunu ele alır. Söz konusu trajik durumu en iyi açımlayan sözcük “*Yaşlanmak*”tır ve bu sözcük şiirde arka arkaya gelen dörtlüklerin ilk dizelerinde –toplamda iki kez- tekrar edilir;

“Yaşlanmak, o her şeyin biraz biraz yettiği - -

Anılar yerini tutuyor.

Ben bu oyunu küçükken de görmüştüm:

Çoklarını kovalıyor, birini tutuyor.

Yaşlanmak, bir korkunun hep uzağa ittiği - -

İçerdeyim.

Yangın duvarlarının yıkıldığı geceler

Ama nasıl geleyim?” (Necatigil 2014: 213-214)

Şairin iç sesine yönelerek başlattığı kendini dinleme süreci, yukarıda alıntıladığımız iki dörtlükte kesintisiz bir biçimde devam eder. Bir sayıklama/tekrarlama ile adeta vurgulanan yaşlanmak, “*her şeyin biraz biraz yettiği*” bir tükeniş; içinde taşıdığı korku ile insanı uzağa (dışarıya) itiş anlarına gönderme yapmaktadır. Dikkat edildiğinde, “*Yaşlanmak*” ile başlayan her iki dizenin sonunda da iki kısa çizginin (- -) olduğu görülür. Bu, sürekli akış halinde olan zaman karşısındaki acziyetinin farkına varan şairin/insanın suskunluğunu ve/veya duraksayışını imlediği gibi tüm bunların sebep olacağı bir kaygı durumunun fragmentasyona uğrattığı bilinci sembolize etmektedir. Şair, bu tükeniş ve itiliş anlarına, anılara sığınarak (“*Anılar yerini tutuyor*”) ve içeriye çekilerek –veya içeride kalarak- (“*İçerdeyim.*”) karşı durmak ister. Ne var ki anılar da, tıpkı çocuk oyunlarında olduğu gibi, durmaksızın akan zamanın, er ya da geç kıskacında tutsak olacak insanları birer birer tuttuğu gerçeğini hatırlatır.

Rahim Tarım'ın "Behçet Necatigil Şiirinde Çocuk ve Çocukluk" adlı makalesinde geçen şu ifadelerle "İçerde" adlı şiirde çocuk/luk oyunlarına ve dolayısıyla çocukluğa yapılan bu göndermeler arasında bir benzerlik görülmektedir;

"Necatigil için çocukluğa ilişkin anılara ulaşım onları şiirlerde yeniden yaşamak ve yaşatmak, onlardan özlemle söz etmek, başka şairlerde olduğu kadar kolay değildir. (...) Peki, nasıl geçmiştir Necatigil'in çocukluğu? Şiirlerine bakıldığında Necatigil'in I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarına rastlayan çocukluk döneminin oldukça sıkıntılı ve acı geçtiği görülür." (Tarım 2010: 64-65)

Rahim Tarım'ın Necatigil'in çocukluğuna dair tespit ve yaklaşımları şiirler arası bir serüvenle de açığa çıkartmak mümkündür. Nitekim onun "Ekmek Kırıntıları" adlı şiirinde geçen; "*Benim de arkamda / Renkli taşlar olsaydı / Çocukluğuma giden yolu / Bulmam kolay olurdu.*" (Necatigil 2014: 94) dizeleri, çocukluğa dair izleri sezdirmesi bakımından dikkate değerdir. Şair için dönüş yolları kolay bulunamayan çocukluk, özellikle *renkli taşlardan* yoksun oluş ifadesi ile hüznü, eksik/yarım bir dönem olarak belirir. Söz konusu dönemin şair üzerinde bıraktığı etki, *Düzyazılar II* adlı eserdeki "Şiirde Hayatın Kölesi: Necatigil" başlıklı söyleşide yer alan şu diyalogdan da görülmektedir; "*-Çocukluk dediniz, rahat mı geçti çocukluğunuz? - Acılı geçti. İşin mi yok, işimize bakalım! -İşim bu! -O günlerdeki bana acıyacaksın da ne olacak? -Sizi daha iyi anlarız. -Şiirlerim anlatmıyor da ben anlatacakсам kendimi sana; kalsın bu konuşma.*" (Necatigil 2006: 129) Şairin kendisine yöneltilen sorular karşısında takındığı tavır, öfkeli bir tepiden ziyade mutlu bir çocukluk yaşan(a)mamış oluşa duyulan kırgınlıktan ileri gelmektedir, diyebiliriz. Zira Necatigil, özellikle *Yaz Dönemi*'nden, yani 1963'ten sonra her ne kadar şiirde anlam derinliği oluşturma çabası gösterse ve eski şiirlerine nazaran daha kapalı bir aktarım⁶ seçse de, her zaman anlaşılacak üzerine dayanan bir şiir evreni kurmuştur.

"İçerde" şiirinin ikinci dördüğündeki "*Ben bu oyunu küçükken de görmüştüm*"ün yanı sıra dördüncü dördüğüne oluşturan; "*İnsan kimi gemileri ne de çabuk unutup / Binmiştik sözde, / Bir çocukluk yatıyor / Battığı yerde.*" (Necatigil 2014: 214) dizeleri, çocukluğa dönüşü (ayna tutuş) gerçekleştirerek anıları ile yüzleşen şairin realite karşısındaki çıkmazlarını açığa vurur. Umudun, mutluluğun, özgürlüğün, tazeliğin tohumu olan çocuğun düşlem zamanlarındaki etkinlikleri, onun özünü kurması için önemlidir. Söz konusu etkinlikler, aynı zamanda, çocuğun ileriki yaşlarda değişecek gerçeklik algılamalarına da arka plan oluşturur. Alıntılanan kısımda şairin çocukluk dönemindeki düşlem zamanlarına gönderme yapan "gemiler", batık oluşları ile karşımıza çıkmaktadır. Düşsel seyahatlerin tükenişine işaret eden batık gemi imgelemi, şairin, realitenin derinliğine henüz çocuk yaşlarda saplandığını imlemektedir. Zira gemilerin (düşlerin) batışı ile çocukluğun yattışı (bitişi) aynı eksende bulunmaktadır; "*Bir çocukluk yatıyor / Battığı yerde.*" Küçük yaşlarda kaybedilmiş bir annenin yokluğunu, hastalıklarla verilen mücadeleleri⁷ ve çocukluk dönemlerinde tanıklık edilen

⁶ Necatigil, *Düz Yazılar II*'de yer alan "Necatigil Şiirinde Dönemeç Noktaları" adlı yazıda söz konusu anlam derinliği ve eskiye nazaran kapalı aktarım oluşturma çabasına açıklık getirmektedir: "Kaplara, yani farklı biçimlerdir benim dönemeçlerim. Anlatış değişiklikleri. Nitekim bir on beş yıl kadar, duru, kolay anlaşılır bir şiir dili kullandım. Yaz Dönemi'nden, 1963'ten sonra ise şiirin farlarını kıstım biraz, karartma geceleri başladı az çok. Ama aydınlıkta da, yarı karanlıkta da aynı eşyalar, aynı kişiler, aynı masa üstü ve aynı orta halli vatandaşın yaşama savaşları görülüyor, seçiliyordu." (Necatigil 2006: 125)

⁷ Ayşe Sarısayın, babası Behçet Necatigil'i anlattığı "Çok Şey Yarım Hâlâ" adlı eserinde konu ile ilgili şu görüşleri paylaşır: "Beni dehşete düşüren, 13-14 yaşından itibaren bu hastalığı tek başına yaşamış ve

savaşları şairin yaratım formasyonunu oluşturan etmenler olarak değerlendirmek, bu bağlamda yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Bu aynı zamanda bir regresyon durumudur. Zira “[g]eri çekilme, dönüş anlamına gelen regresyon, psikolojide ‘çocukluktaki arkaik yapılanmaya dönüş’ anlamına gelmektedir.” (Tarım 2010: 69) Bu noktada bizi şairin bilinçaltı konfigürasyonlarına götüren ve regresyon anlarını kavramamızı sağlayan şey, şiirde öne çıkan imgelerdir.

Çocukluk dönemine ait izler, şiir dilinin imgesel dönüşümleri ile örtük ve derinlikli anlam katmanlarına erişir. Az önceki alıntılarda önemle değinilen ve şairin psikolojisinde derin izler bırakan savaş dönemleri, –Lacancı bir tavırla- çocukluğa/geçmişe ayna tutuş anlarında yeniden yaşanır; “*Yangın duvarlarının yıkıldığı geceler / Ama nasıl geleyim?*” Buradaki “*yangın duvarlarının yıkıldığı geceler*” ibaresi, savaş dönemlerinden kalma bir deneyimin/tasavvurun dışı vurumu olarak algılanabilir. May, “yaratıcılığın sık sık gerileme fenomeni olarak görünebileceğini ve sanatçıda arkaik, çocuksu, bilinçdışı ruhsal içerikleri ortaya çıkarabileceğini teslim ediyorum” (May 2013: 105) derken, geri dönüş ve o ânda kalış zamanlarının psikolojik bir yönelme olduğunun altını çizer.

Şiirin son iki dizesi ise içeriden dışarıya çıkışın, anılardan âna geçişin ve şimdi ile yüzleşmenin bir sonucunu ortaya koyar;

“Sağım solum doldu. Zil çaldı. Bu kaçınıcı?”

Bir telaştı geçti, oturdu hepsi.” (Necatigil 2014: 214)

Burada; çıkış, geçiş ve yüzleşme eylemlerini bir farkındalık noktasında buluşturan temel etken “*Zil çaldı.*” cümlesidir. Zil, içsel yolculuğu noktalayan fonksiyonu ile sunulur. Ancak şair, iç(t)e yaptığı yolculukta ulaşmaya çalıştığı gerçekliği zamansal sıçrayışlarla daha derinden kavrar; kendi yalnızlığına çekilerek bir kozayı olgunlaştırır. (“*oturdu hepsi.*”) Zaman, her ne kadar kısılcasına aldığı insanı bir yok oluş gerçeği ile çevrelese de şair çevrelenmiş olmanın psikozundan içe çekiliş anlarında kurtulur. Tüm bunlardan hareketle yaşamın bir telaş olduğu vurgusu, kolektif bilinçdışı imgelemlerinin bilinç düzeyine aktarımlarıyla sağlanır.

Şair olmanın yanı sıra öğretmen kimliği ile de tanıdığımız Necatigil’i, sanatçı-eser bağlamı bir perspektiften değerlendirdiğimizde, birtakım sözcüklerin işlevsel boyutunu da açığa çıkarmış oluruz. Kalabalıklaşan bir iç mekân tasavvuru, zilin çalması ve hepsinin (herkesin) oturması gibi tasvirler, bir sınıf ortamının sezdirilmesi bakımından önemlidir. Buradaki sınıf ortamı, bizi doğrudan metafor kavramına götürür. “Metaforun bir şeyin bir başka şeyle temsil edilmesine, bir diğer deyişle ‘yer değiştirme’ ilkesine dayandığını kabul eden Sharpe’a göre, söz konusu ‘yer değiştirme’ fiziksel olandan psikolojik olana yönelir.” (Cebeci 2013: 340) Nitekim şair, son iki dizede; zilin çalması, hepsinin oturması gibi gayet anlaşılır ibarelere yer vererek psikolojik yolculuğunu kaba realite karşısında kullandığı bir teneffüs arasına benzetir.

tek başına üstlenmiş olması. O yaşlarda bir çocuğun hastaneye, doktora tek başına gitmesi, doktorun talimatlarını kendi kendine yerine getirmeye çalışması, her sabah ve akşam, belli saatlerde ateşini ölçerek kayıtlarını tutması, kendi vücuduna kendisinin sahip çıkması...” (Sarısayın 2011: 55)

Sonuç

“Ama şimdi anlıyorum, yalnızlık öyle bir şey ki
insanı seçmiye görsün, ondan hiç ayrılmaz.”⁸

Behçet Necatigil

Edebiyat ile psikoloji, özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren Avusturyalı nörolog Sigmund Freud’un gerçekleştirdiği araştırmalar ile sıkı bir ilişki içerisine girer. Söz konusu ilişkinin temel dayanak noktalarından biri, Freud’un insan psikolojisine dair bulgu ve saptamalarını sanatçı ile eseri arasındaki bağın analizini yaparak güçlendirmesidir. Freud’un görüşlerinden destek alan ya da ayrılan diğer psikanalistler; sanatçıdan esere, eserden sanatçıya ve salt esere dönük gerçekleştirdikleri psikanalitik yaklaşımlarla yeni metotlar ortaya koyarak insan psikolojisini deşifre etme yolları aramışlardır. Nitekim teorik saptamaları ile çalışmamıza dayanak noktası olan Jacques Lacan ve Rollo May, sanatçı-eser etkileşiminin psikolojik bağlamda çözümlenmesinde etkin rol oynamışlardır.

Modern Türk edebiyatında psikanalitik açıdan yaklaşılmaya ve çözümlenmeye en uygun sanatçılardan birisi de Behçet Necatigil’dir. Henüz iki yaşında iken annesini kaybeden, çocukluk yıllarında savaşa tanıklık eden şairin söz konusu deneyimleri eserlerine aktarması oldukça normaldir. Bu noktada çocukluk dönemlerine ait deneyimlerin, sanatçının sanatsal yaratım sürecine etkisini tartışan psikanalistler oldukça yetkin verilere ulaşmışlardır.

Şiir evrenini insan gerçekliğini kavrama ve yansıtma üzerine kuran Necatigil’e, bu yolda ekseriyetle deneyimleri ve çocukluk hatıraları eşlik eder. Şiirlerindeki arka planı oluşturan bu bireysel duyuş, tematik ve metaforik yönelimler ışığında psikolojik bir derinliğe erişmektedir. Özellikle 1963 tarihli *Yaz Dönemi* ile başlayan üstü kapalı anlatım, ilerleyen dönemlerde şiirin farfalarını kısıtığını söyleyen Necatigil için bir dönüm noktası olmuştur.

Yaz Dönemi adlı kitabında yer alan “İçerde”, psikolojik bir yolculuğun şiiridir. Şair, hayatı gerçeklik eksenli bir sorgulamaya tabi tutar ve cevabı içeride (iç dünyasında) arar. Bir bakıma yolculuk, dışarıdan içeriye kaçış düzleminde gelişir. Dış dünyanın açmazlarında ve zamanın akışında sıkışan şair, kendisini sakinliğe ve huzura eriştirecek olan yalnızlığına çekilir/sığıdır. İşte bu çekiliş/sığıdır anları, şairin yaratım sürecini oluşturan temel dinamikler olarak karşımıza çıkar; şairin psikolojisini deşifre etmekle beraber insan gerçeğine de vurgu yapar. Nitekim şiirdeki psikolojik içermelere yön veren; yalnızlık, kaçış, korku, endişe, telaş vs. gibi duyguların aktarımında kullanılan dil, başvurulan imajlar ve metaforlar birer bilinçdışı konfigürasyonlarıdır. Psikanalitik yaklaşım, bilinçdışına ait her bir konfigürasyonun keşfini sağlamamıza yardımcı olarak bizi Necatigil’in iç dünyasına, geçmişindeki birtakım izlere ve tüm bu etmenlerin şiirdeki izdüşümlerine ulaştırmıştır.

KAYNAKLAR

ATLI, Ferda, (2012), Edebi Metnin ve Yaratıcılığın Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi, Turkish Studies Volume 7/3 Summer, Ankara.

⁸ Söz konusu epigram, Necatigil’in öğrencileri Hikmet Sami Türk, Bedirhan Çelik ve Seyfi Özgen’e yazdığı 7/8.10.1962 tarihli mektubundan alıntılanmıştır. (Türk 2006: 30)

- BACHELARD, Gaston, (1996), Mekânın Poetikası, (Çev.: Aykut Derman), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- BACHELARD, Gaston, (2012), Düşlemenin Poetikası, (Çev.: Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- BALCI, Yunus, (2011), Psikanalist Bir Romancının Psikanalizi Yalnızız'da Yazarın Psikanalizi Üzerine Bir Uygulama Denemesi, Erişim tarihi: 15.12.2014, <<http://www.yunusbalci.com>>
- CEBECİ, Oğuz, (2013), Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri, İthaki Yayınları, İstanbul.
- EMRE, İsmet, (2006), Edebiyat ve Psikoloji, Anı Yayıncılık, Ankara.
- FREUD, Sigmund, (1999), Sanat ve Edebiyat, (Çev.: Emre Kapkın, A. Tekşen Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul.
- HOMER, Sean, (2013), Jacques Lacan, (Çev.: Abdurrahman Aydın), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet, (2008), Şiir Tahlilleri 2 (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- LAGACHE, Daniel, (2014), Psikanaliz, (Çev.: Evin Aktar), Dost Kitabevi, Ankara.
- MAY, Rollo, (2013), Yaratma Cesareti, (Çev.: Alper Oysal) Metis Yayınları, İstanbul.
- MORAN, Berna, (2006), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NECATİGİL, Behçet, (2006), Düz Yazılar II, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- NECATİGİL, Behçet, (2014), Şiirler, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- SARISAYIN, Ayşe, (2011), "Çok Şey Yarım Hâlâ", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- SARTRE, Jean-Paul, (1984), Yazınsal Denemeler, (Çev.: Bertan Onaran), Payel Yayınları, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Şehnaz Şişmanoğlu, (2010), "İçe Dönük Bir Kapı Olarak Necatigil Şiiri", Asfalt Ovalarda Yürüyen Abdal: Behçet Necatigil, Kültür Yayınları, İstanbul.
- ŞİŞMANOĞLU, Şehnaz, (2003), Behçet Necatigil ve Şiirin Ev Hâli, Bilkent Üniversitesi, Ankara. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.)
- TARIM, Rahim, (2010), "Behçet Necatigil Şiirinde Çocuk ve Çocukluk", Asfalt Ovalarda Yürüyen Abdal: Behçet Necatigil, Kültür Yayınları, İstanbul.
- TURA, Saffet Murat, (2012), Freud'dan Lacan'a Psikanaliz, Kanat Kitap, İstanbul.
- TÜRK, Hikmet Sami, (2006), Şair ve Öğretmen Kimliğiyle Behçet Necatigil, Akçağ Yayınları, Ankara.